

ГРУПАЦИЈА СВЕТСКЕ БАНКЕ

WORLD BANK GROUP

Иван Миленковић

Економски факултети у Косовској Митровици и Суботици, Србија

Сажетак: Групација светске банке састоји се од пет повезаних међународних организација које делују као Групација. Предмет приказа су управо те организације унутар јединствене Групације светске банке, које су анализирани до танчине. Пре тога је направљено разграничење између активности Групације и активности ММФ-а.

Кључне речи: Светска банка, ММФ, међународне финансијске организације

Abstract: World Bank Group has five interdependent organizations, that working together as a Group. The topics of this communication are those organizations among the united and unified World Bank Group, and those were analyzed in details. Firstly distinction between the Group and the IMF is made.

Keywords: World Bank Group, IMF, international financial organizations

1. УВОД - РАЗГРАНИЧЕЊА ИЗМЕЂУ АКТИВНОСТИ МЕЂУНАРОДНОГ МОНЕТАРНОГ ФОНДА И ГРУПАЦИЈЕ СВЕТСКЕ БАНКЕ

Међународни монетарни фонд (ММФ / IMF – International Monetary Fund) и Групација светске банке (World Bank Group), познати и као *бретонвудски близанци* основани су крајем II светског рата (јула 1944. год.) на конференцији у градићу Бретон Вудс (Bretton Woods) у америчкој држави Њу Хејмпшир (New Hampshire). Данас су то две најзначајније комплементарне међународне институције које имају исте државе-чланице (тренутно их је 186) и које, одражавајући распоред технолошке и финансијске моћи у свету, уређују, штите и промовишу основне постулате новог светског поретка. Комплементарност се огледа у томе што је ММФ углавном оријентисан на пружање тзв. техничке подршке (technical assistance), област међународних плаћања и политике девизних курсева и одобравање углавном *краткорочних* кредита земљама-чланицама за текуће уравнотежавање платног биланса, док је Групација светске банке оријентисана ка *дугорочним* пројектима (после оснивања – за обнову ратом разрушених економија, а данас – за специфичне пројекте – изградњу водовода, мостова, заштиту животне околине и сл). Док је ММФ – међународна финансијска институција, Светска банка је кредитна институција. Разлике између

ММФ-а и Светске банке могу се шематски представити на следећи начин (табела).

Табела: Главне разлике између ММФ-а и Групаације светске банке

	ММФ	СВЕТСКА БАНКА
Карактер	Монетарна институција	Развојна институција
Оријентација	Стање потражње у привреди	Стање понуде у привреди
Циљ	Монтерана стабилност, финансирање краткорочног дефицита платног биланса	Промоција и финансирање привредног развоја
Кредитирање	Стављање на располагање програма кредитирања свим члановима индустријских земаља и земаља у развоју	Кредитирање пројеката земаља у развоју
Кредитни услови	Краткорочни/средњорочни кредити	Дугорочни кредити

Извор: Sen, H., (1999), „The IMF and World Bank approaches to macroeconomic management in developing countries“, Journal of Economics & Administrative Sciences, No. 5, pp. 367-378, navedeno prema: Гргић, М. и В. Билас (2008), Међународна економија, Ларес плус, Загреб, стр. 643

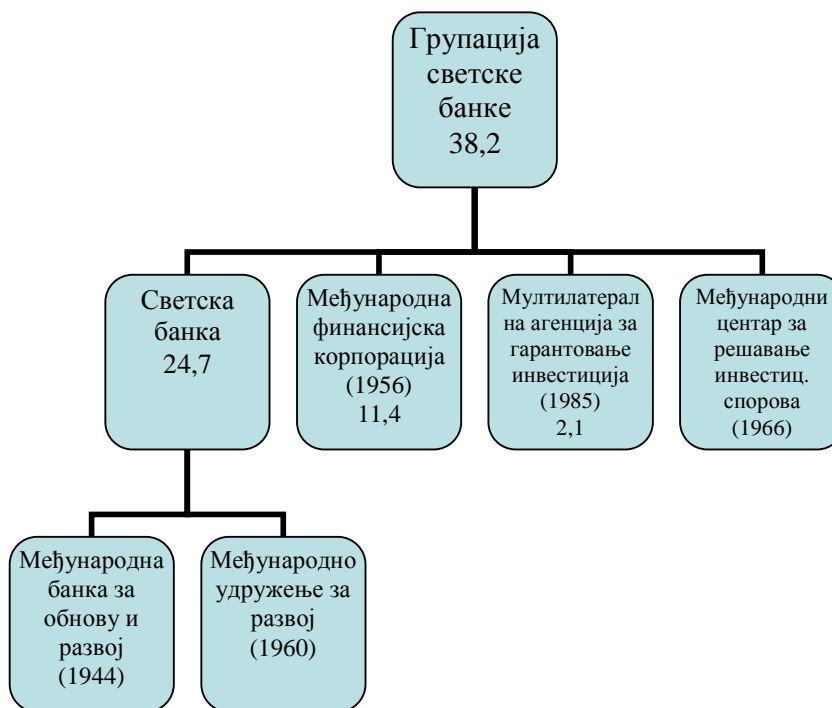
ММФ и Светска банка сарађују на неколико нивоа на помоћи земљама-чланицама. Услови сарадње ове две организације на пројектима где се надлежности преклапају регулисани су 1989. год. Први ниво је регуларна сарадња на састанцима, размена информација и учешће особља једне организације у мисијама по земљама у организацији друге. Други ниво чине тзв. заједничке иницијативе, од којих су две најзначајније: Иницијатива о презадуженим сиромашним земљама (1996. год.) и Стратегија смањења сиромаштва (1999. год.). Трећи ниво сарадње се огледа у координацији на највишем нивоу.

2. СВЕТСКА БАНКА КАО GRUPACIJA

Иако се Међународна банка за обнову и развој (International Bank for Reconstruction and Development / IBRD) често сматра синонимом за Светску банку, говоримо о *Групаацији* светске банке (World Bank Group), јер је IBRD само једна, додуше стожерна

организација ове групације са својим афилијацијама: Међународно удружење за развој (International Development Association / IDA), Међународна финансијска корпорација (International Financial Corporation / IFC) и Мултилатерална агенција за гарантовање инвестиција (Multilateral Investment Guarantee Agency / MIGA) и Међународни центар за решавање инвестиционих спорова (International Centre for Settlement of Investment Disputes / ICSID). Свих пет међународних организација тесно сарађује у оквиру Групације. Све оне заједно називају се *Групацијом светске банке*. У покушају да јасније разграничимо структуру Групације светске банке и нагласимо релативни значај сваке организације унутар ње, представљамо следећу шему са годинама оснивања и обимом активности (укључујући све активности: кредите, бесповратна средства, улагање у хартије од вредности и гаранције).

Графикон: Структура Групације светске банке (године оснивања и обим активности у 2008. у милијардама долара)

Четири године пре него што је формирано Међународно удружење за развој, које се заједно са Међународном банком за обнову и развој назива *Светском банком* настала је Међународна

финансијска корпорација, а касније су настале остале две афилијације. IBRD је класична међународна развојна банка која под повољним условима кредитира земље у развоју и сиромашније земље. IDA даје *бескаматне* кредите и донације најсиромашнијим земљама. IFC радом са њим стимулише развој приватног сектора у земљама у развоју. MIGA осигурава и даје гаранције од губитка због некомерцијалног (политичког) ризика да би стимулисала стране директне инвестиције у развијеним земљама. ICSID се бави међународном арбитражом.

Заједнички циљ свих ових институција је да подигну животни стандард неразвијеног света, каналисањем финансијских средстава из развијених земаља у земље у развоју. Главни задатак Групаације светске банке је и да створи погодне оперативне услове за приватни сектор и допунске фондове за приватна предузећа, посебно за дугорочне инвестиције у инфраструктуру. Своју политику кредитирања настоји да прилагодни потребама појединачних земаља-чланица. За земље са „ниским дохотком“ (по глави становника) и оне у транзицији, улажу се напори за стварање правног и регулаторног оквира, развој банкарског ситета и приватизације. За земље „средњим дохотком“ које су већ почеле са реформама, Групаација светске банке тежи да понови успех земаља које су већ развиле свој приватни сектор и сада привлаче знатан приватни капитал. За земље које су на нешто вишем ступњу развоја, тежиште активности је на развијању тржишта капитала за финансирање дугорочних улагања. Групаација светске банке даје финансијске зајмове од око 1,5 милијади америчких долара годишње, који су подршка за око 4 милијарде долара улагања приватног сектора. Она подржава приватизацију јавних предузећа, са посебним нагласком на социјалне трошкове и обезбеђење веће конкурентности, пружа помоћ у реструктурирању банака, а када ове постану комерцијално оријентисане и финансијски ојачају, повећава и њихово кредитирање да би оне обезбедиле финансирање дугова приватним инвеститорима. Групаација користи широк распон разних инструмената да би земље-чланице постале флексибилније и боље се прилагодиле данашњој глобалној привреди. То је, по оцени стучњака Групаације, суштински значајно за способност привреда да се боре са спољним шоковима и стално се прилагођавају свету који се стално мења, да би се „повећао привредни раст, створила нова радна места, прошириле услуге и смањило сиромаштво“¹.

¹ Јововић, Д. (1997), Међународне финансијске институције – Положај и интереси СР Југославије, Међународна политика и Службени лист СРЈ, Београд, стр. 71-72

3. МЕЂУНАРОДНА БАНКА ЗА ОБНОВУ И РАЗВОЈ (ИБРД)

3.1. Основни циљеви и принципи рада

Најважнији циљеви Банке, декларисани чланом 1. Статута, су²:

- да помаже обнову и развој производње у привредно недовољно развијеним земљама-чланицама,
- да подстиче приватне инвестиције путем гаранција или партипације у зајмовима, сопственим или позајмљеним средствима и
- да помаже развој међународне трговине и одржавање равнотеже у платном билансу подстицањем међународних инвестиција у циљу развоја производних снага земаља-чланица, доприносећи на тај начин порасту продуктивности рада, животног стандарда и уопште побољшању услова живота и рада.

Основни циљ Међународне банке за обнову и развој (International Bank for Reconstruction and Development / IBRD) је да обезбеди финансирање оних пројеката који су значајни за националну привреду, а за које није заинтересован приватни капитал јер нису непосредно профитносни (као објекти инфраструктуре), јер су потребни већи износи за улагање и јер је присутан већи ризик. Банка не конкурише приватном капиталу, већ управо ствара повољне услове за његов пласман. У првим годинама после II светског рата основна пажња била је посвећена обнови привреда ратом разорених земаља. Када је почео да функционише Програм европске обнове (Маршалов план) Банка се окренула финансирању неразвијених земаља³.

Да би се остварили постављени циљеви, Банка је помагала и унапређивала приватно међународно финансирање кроз давање гаранција или кроз учешће у том финансирању, односно допуњавању приватног међународног инвестирања финансирањем из сопствених средстава. Основни принципи кредитирања Банке потичу из њеног Статута као и каснијих искустава током праксе њеног деловања. Банка је супсидијарни извор кредита јер се примарно појављује као гарант код приватног инвестирања, а секундарно – као кредитор. Одобрава зајмове углавном јавном сектору, а приватном – само уз државну гаранцију. Банка финансира конкретне пројекте који повећавају производни потенцијал чланица,

² Бабић, М. и Радичић, М. (аутори поглавља), у Бјелица, В. (2001), Финансије – пракса, Будућност и Стулос, Нови Сад, стр. 422

³ Јовановић Гавриловић (2000), Оп. цит., стр. 206

па зајмови служе искључиво продуктивним сврхама. Током свог деловања банка је развила и конзорцијално кредитирање (окупила је остале финансијере, а онда делује као организатор финансирања). Бонитет је један од значајних принципа којим се руководи, па се њени зајмови усмеравају на она финансирања где постоје повољни изгледи за њихово враћање. Финансирање се, по правилу, ограничава на девизни део инвестиционог пројекта. Домаћи трошкови покривају се из локалних извора, а њихов однос према девизном ограничава се на 50:50%. Камата по којој Банка даје зајмове, у принципу, одговара трошковима прибављања дугорочног капитала на тржишту (и једнака је за све дужнике и зајмове, без обзира на рок отплате). Обично је каматна стопа била 1,25% изнад камате по којој Банка набавља средства за давање зајмова⁴. Зајмопримци могу добити зајмове са фиксном маржом, где је маржа фиксирана за цео период „живота“ зајма и иста се додаје на шестомесечни LIBOR за све важније валуте. Фиксирана маржа се састоји од пројектоване маргине трошкова за обезбеђена средства на бази LIBOR за доларе, премије ризика и своп-марже (за зајмове који нису у доларима), уз стандардну маржу IBRD од 0,75%. Провизија за иницирање и обраду захтева се наплаћује само у случају зајмопримаца из приватног сектора, и то у износу од 0,15% гарантованог дуга (или 100.000 долара, ако је више од овог износа), односно 0,5% гарантованог дуга. Иначе, IBRD одобрава стандардно зајмове на средњи и дуги рок са роком враћања до 20 година, али су могући дужи рокови отплате. Период почeka (grace period) је обично 5 година⁵.

У Споразуму о оснивању Међународне банке за обнову и развој наводе се три важна принципа којих она мора да се придржава у току свог рада⁶:

- први принцип налаже Банци да пре одобравања зајма мора бити уверена да тражилац зајма није у могућности да из других извора обезбеди средства за развој
- други принцип је у томе да банка не сме да одобрава тзв. везане зајмове, што значи да се земљи-кориснику зајма не сме наложити никакав услов на основу којег би морала да користи средства која је добила на зајам за набавку из неке одређене земље. То значи да је зајмопрималац слободан да се сам определи и за земље и тржиште које ће му најбоље

⁴ Јововић, Д. (1997), Оп. цит., стр. 72-73

⁵ Капор, П. (2007), Банкарство са основама банкарског пословања и међународним банкарством, Мегатренд универзитет, Београд, стр. 371

⁶ Јовановски, Т. (2007), Оп. цит., стр. 518-519

одговарати за набавку машина, опреме или материјала које ће платити средствима зајма.

- трећи принцип је да једино привредни разлози буду одлучујући при доношењу одлуке од стране банке (да нема политичких утицаја)

3.2. Извори финансирања

Да би успешно вршила своју кредитну, тј. развојну функцију, Међународна банка за обнову и развој на располагању има кредитни потенцијал који се формира из следећих извора средстава⁷:

- први извор средстава је *оснивачки капитал*. Од основног капитала банке, 2% чланице плаћају у злату или доларима, затим 18% се уплаћује у националној валути на рачун банке који је отворен код централне банке земље-чланице. Само 2% основног капитала може да се слободно користи за давање банчаних зајмова, а 18% по одобрењу дате земље-чланице. Значи, овај део се користи када банка постигне споразум са односном чланицом, тј. само по „ослобођењу за коришћење“. У случају промене девизног курса земље-чланице врше се прилагођавање оног дела капитала који је уплаћен у националној валути. Осталих 80% основног капитала служи за извршење обавеза Банке по односу емисије обвезница или по основу гаранција. Овај део се уплаћује на позив Банке и представља фонд солидарног јемства (служи као подлога овој емисији).
- други, заправо најважнији извор средстава чини *задужевање Банке на међународном финансијском тржишту*. Банка се задужује код влада појединих земаља, њихових централних банака и агенција и код пословних банака уговарањем кредита и продајом својих хартија од вредности. Тржиште на којем Банка прикупља средства је дефинитивно, како у регионалном погледу (обухвата преко 100 земаља) тако и у погледу валутне структуре, што јој омогућује да се задужује под најповољнијим условима. Обим укупне готовине износи око 110 милијарди долара. Каматна стопа по којој се Банка задужује сада износи 5,92%. Хартије од вредности (обвезнице) које емитује IBRD веома су атрактивне на финансијским тржиштима. Два су основна разлога због којих

⁷ Јовановић Гавриловић, П. (2000), Оп. цит., стр. 209 и Јововић (1997), Оп. цит., стр. 74-75

их инвеститори радо прихватају: (1) земље-чланице целокупним уписаним квотама (не само уплаћеним делом) гарантују за обавезе Банке и (2) Банка, користећи свој бројан и стручан апарат врши строгу селекцију пројеката у чијем ће финансирању учествовати.

- трећи извор средстава Банке су *портфолио продаје*. Представља преношење дела зајма у време закључења на друге кредиторе. Пошто се на тај начин продаје „учешће у зајму“ Банка врши растерећење свом зајмовног фонда.
- одређени износ средстава се обезбеђује из отплате раније датих зајмова. Последњих година по овој основи притиче око 10 милијарди америчких долара годишње.
- најзад, постоје и комбиноване кредитне операције, као начин прикупљања дела средстава Банке.

Обично се каже да IBRD даје зајмове по тржишним условима.

Потребно је одређеније објаснити о каквим се то условима и да ли се они заиста могу назвати тржишним без икакве резерве или бар прецизирања. Реч је, првенствено, о висини каматне стопе. Каматну стопу коју плаћају дужници за зајмови добијене од IBRD је изнад стопе коју сама Банка плаћа при прикупљању средстава на финансијском тржишту. Из позитивне разлике између активних и пасивних камата Банка покрива своје трошкове пословања и остварује одређени доходак. Зајмови, значи, нису субвенционисани, па се у том смислу може рећи да су дати по тржишним условима. Треба, међутим, имати у виду да Банка успева да релативно лако прикупи потребна средства на тржишту капитала, и то по повољним условима пошто је реч у угледној и снажној међународној финансијској институцији иза које стоји највећи број земаља на свету. Чланице целокупним износом уписаних квота јамче за обавезе банке. Пројекте за које се траже зајмови Банка, са својим бројним и стручним кадром, подвргава ригорозној анализи и строгој оцени оправданости улагања и могућности повраћаја позајмљених средстава. Све ово објашњава атрактивност обвезница које емитује Банка при прикупљања средстава на међународном финансијском тржишту. Због свих околности, не би се могло рећи без икакве резерве да је реч о чистим тржишним условима. На другој страни, што је још значајније, треба нагласити да земље у развоју не би могле добити зајмове на међународном финансијском тржишту по условима који важе за зајмове IBRD. Могућности задуживања зависе од кредитне способности и угледа сваке конкретне земље на финансијском тржишту, намене средстава која се позјмљују и сл.

Услови су, значи, различити, али по правилу неповољнији од услова који важе за Банку при њеном задуживању⁸.

3.3. Правила и процедуре за финансирање пројеката

Прописана су правила и процедуре прецизно прописана од стране Банке за земље које се пријављују за финансирање које земље које траже помоћ морају испунити као гаранција да ће средства бити наменски искоришћена и то: (1) идентификација пројекта (project identification), (2) припрема пројекта (project preparation), (3) процена пројекта (project appraisal), (4) одобрење пројекта (project approval), (5) примена пројекта (project implementation), (6) довршење пројекта (project completion) и (7) накнадна процена или евалуација пројекта (project evaluation).

Први корак (односно „нулта фаза“) у приступу Банци за евентуално коришћење средстава чини држава која је заинтересована за коришћење средстава. Она се обраћа Банци једним документом (почетни концепт пројекта и његових корисника / initial project concept and its beneficiaries), на основу којег Банка израђује (поред још два друга, од којих је један Project Information Document) и документ под називом Project Concept Note, у којем су бити елементи: циљеви пројекта, присутни ризици, алтернативна сценарија и најчешће распоред, сатница (тиметабле) процеса одобравања средстава по пројекту.

Следећи корак (ако је претходни корак био „нулти“ – ово је први) је онај где се држава која се обраћа Банци (или њена овлашћена институција), а која је одговорна у целости (за ову фазу, док Банка у њој евентуално, на захтев државе, може да учествује саветодавним активностима), припрема саму студију изводљивости (feasibility study). Ово је често најкомплекснија и временски најдужа фаза, која може трајати и неколико година. У току ње држава ангажује своје „подизвођаче“ – јавна предузећа, агенције, већ зависно од врсте пројекта, у којој се прецизно одређује ко је одговоран за инжињерске и остале послове око израде свих неопходних елемената за успешну израду фазе припреме пројекта, јер је ова фаза критична за целокупни процес.

Фаза процене пројекта је фаза у којој Банка активно учествује. Након што Банка процени да ли је пројекат у сагласности са њеним циљевима, она најчешће има захтеве за додатним разјашњењима према земљама, које онда достављају жељене податке и врше

⁸ Јовановић Гавриловић, П. (2000), Оп. цит., стр. 210-211

тражене корекције и измене. На крају Банка допуњује Project Information Document (чији је нацрт направљен у првој фази) и објављује га када је пројекат одобрен за финансирање.

Сам чин одобрења врши Одбор извршних директора Банке, чиме се фаза одобрења почиње. Ово је најчешће само формални чин, јер је све испреговарано у претходној фази (најчешће државе испуне све захтеве Банке). Оно што Одбор директора чини је да усвоји сет правних докумената везаних за одобрење, заједно са два кључна документа: Project Appraisal Document и Program Document.

Потом следи фаза примене пројекта у којој, уз техничку подршку и помоћ Банке, овлашћена владина агенција за примену припрема спецификацију и средствима која је Банка одобрила врши набавку свега потребног за реализацију пројекта. У току ове фазе, овлашћена владина агенција мора периодично подносити извештај Банци о току реализације пројекта, на основу којих Банка израђује и јавно објављује Извештај о статусу пројекта у фази извршења (Report on the Status of Project in Execution) и то чини за све „активне“ пројекте.

Фаза „довршење пројекта“ је фаза која следи после самог завршетка пројекта, у којој заједничким снагама Банка и корисник документују постигнуте резултате, проблеме који су се јављали у реализацији и сл., и на основу тога и упита од ко-финансијера и осталих учесника у пројекту, сачињава нови извештај, што је корисна процедура која Банци користи да унапреди управљање сличних пројеката у будућности.

Последњу фаза, евалуацију, обавља независна комисија за евалуацију коју оформљује Банка, и то се чини у сваком четвртном пројекту (у око 70 пројеката годишње). Том приликом се резултати пројекта пореде са оригинално зацртаним (на почетку пројекта) очекиваним резултатима где се процењују економска оправданост пројекта и дугорочни ефекти на људе и околину. Наравно, и на крају ове фазе следи израда извештаја.

3.4. Врсте зајмова

Према намени зајмова, могло би се разликовати бар пет типова кредитних операција банке⁹:

- *зајмови за специфичне инвестиције односно пројекте* (већ су детаљно објашњени правила и процедуре за њихово одобравање).

⁹ Јововић, Д. (1997), Оп. цит., стр. 79-82

- *зајмови за поједине секторе* (зајмови за секторске инвестиције, финансијски зајмови за проширење сектора, зајмови за прилагођавање сектора) покривају финансирање пројеката за читаве секторе (у облику пакета). Искуство је показало да, приликом оцењивања финансирања појединих пројеката, исте није могуће осматрити изоловано, већ његова успешност зависи и од осталих услова у поједином сектору привреде. Тако је тежиште анализе пребачено са конкретног пројекта на цео сектор. Ригорозни критеријуми инвестирања и даље су основни фактор одлучивања код доделе зајма. Ови зајмови нашли су највећу примену у финансирања транспорта и енергетике.
- *зајмови за структурно прилагођавање привреде* уведени у праксу 1979. године, служе за повећање економске ефикасности привреде. Обим и значај ових зајмова се у последње време знатно повећао. Ради се о комплексним променама у политици и институцијама појединих сектора, односно привредног система. Последњих година знатно се повећао обим и значај ових зајмова. Разлог њиховом увођењу је помоћ земљама-чланицама са великим платнобилансним тешкоћама у спровођењу одговарајућих реформи на нивоу целе привреде. Насупрот традиционалним зајмовима Банке, ови *не* финансирају одређене пројекте, али обезбеђују девизна средства за покриће прелазних трошкова реструктурирања привреде. Овакви зајмови су често интегрални део финансијског пакета везаног за програме реструктурирања спољног дуга земаља-чланица, и служе као катализатор за остали доток страног капитала. Пошто реструктурирање привреде нормално траје неколико година, зајмови за прилагођавање су конципирани за распон од пет и више година, укључујући до пет сепаратних зајмова. Према томе, ови зајмови се односе на кредитирање структурног прилагођавања, подршку програмима специфичних промена и институционалних реформи у земљама у развоју, направљених да се постигне ефикасна употреба ресурса. Структурно прилагођавање захтева спровођење ефикасних реформи у четири основне области: трговинској политици, мобилизацији домаћих и иностраних средстава, ефикасности домаћих ресурса и реформи институција. Избор и временски оквир спровођења појединачних мера за примену ових реформи треба пажљиво изабрати да би се задовољила специфичне потребе и циљеви сваког зајмопримаоца.

Спознало се да кредитирање структурног прилагођавања применљиво у ограниченом броју земаља: онима које имају озбиљно платнобилансно погоршање, а спремне су да изврше широке институционалне промене и прихвате трајне обавезе у спровођењу нове економске политике. Највише таквих зајмова Банка је одорила Афричким земљама (јужно од Сахаре) и земљама Латинске Америке. За разлику од пројектних зајмова, рокови коришћења структурних зајмова монога су краћи, од једне до три године.

- *зајмови за техничку помоћ* повећавају ефикасност домаћих институција у областима где земље у развоју немају довољно искуства (оцена инвестиционих пројеката, контрола спољног дуга, планирање). Рокови коришћења ових зајмова су од две до шест година.
- *зајмови за обнову* одобравају се само после ванредних догађаја (елементарне непогоде, ратови и друге катастрофе) и немају економско-политичке компоненте.

3.5. Критички осврт на функционисање

Ако се зна да су неки од зацртаних циљева Међународне банке за обнову и развој: (1) еланом и професионализмом победити сиромаштво и то као трајни резултат; (2) помоћи људима да буду способни да сами себи помогну и (3) да буде институција која ће моћи да привуче, оформи и негује кадар који ће бити у стању да професионално извршава своје радне задатке, онда досадашња искуства те бретонвудске институције и развојне банке упућује на следећа сазнања и предлоге за њено још успешније функционисање¹⁰:

- Међународна банка за обнову и развој није остварила до краја своју улогу и то из објективних и субјективних разлога. Наиме, полако али сигурно се од институције за развој претворила у механизам надзора политика земаља у развоју и неразвијених земаља од стране развијених земаља, средствима која су недовољна за развојне циљеве. Ово сазнање формулисано у облику критике највише се среће у земљама у развоју. Порука је упућена у правцу да је потребно обновити централну улогу Међународне банке. У суштини би Међународна банка, заједно са Међународним монетарним фондом, треба да буде катализатор токова приватног капитала

¹⁰ Јовановски, Т. (2007), Оп. цит., стр. 516-518

у земље у развоју, који би требало да буду коришћена као допуна приливу приватног капитала.

- Прихваћена филозофија да само земље које остварују „здраву и адекватну макро- и микроекономску политику“ могу да се квалификују за повећање њене економске помоћи. То сазнање упућује на закључак да таква подршка треба да буде привремена, будући да ће им спровођење тзв. правилне политике омогућити да користе све расположиве спољне изворе финансирања који су им потребни, како од одобрених пројеката, тако и од страних директних инвестиција, враћања домаћег капитала из иностранства, финансирања од стране комерцијалних банака итд. Такво распрострањено мишљење је и било препрека за експанзију кредитног потенцијала Међународне банке за обнову и развој, њених афилијација, Међународног монетарног фонда и регионалих развојних банака.
- Међународна банка за обнову и развој, заједно са Међународним монетарним фондом још увек нема мандат за решавање проблема које имају задужене земље за обнову и повећање стопе привредног раста, за шта су и тзв. Север и Југ сагласни да је неопходан излаз из кризе дугова. Из тих разлога Међународна банка за обнову и развој и Међународни монетарни фонд још увек нису начисто који је износ капитала потребан за „прилагођавање уз раст“ (адјустмент витх гровтх) задужених земаља у развоју. Из свих тих разлога је привредни раст земаља у развоју кош увек резидуалан и споредни фактор „могуће“ стопе њиховог позајмљивања финансијских средстава.
- Напоре Међународне банке за обнову и развој у обнови и развоју у смислу унапређења структурног оспособљавању земаља у развоју није могуће посматрати без посезања контроверзних политичких ефеката стратегије развоја. Ако се пође од тога да се структурна неспособност јавља када је дефицит платног биланса резултат супротстављених интереса или нефлексибилности, у том контексту се постављају следећа питања:
 - жељене стопе привредног раста и равнотеже између раста и стабилности цена, као циљева економске политике
 - глобалне улоге државе и њене улоге у економији
 - улоге тржишних снага у целини и појединачне приватне иницијативе

- степена отворености националне привреде, укључујући ту и заштиту „младе“ индустрије и третман страних инвеститора; и социјалне циљеве, укључујући ту и расподелу дохотка
- Део конвенционалног схватања бретонвудских институција (у које спада и Међународна банка за обнову и развој) био је да „тржиште најбоље зна“ (маркет knows best) и да су тржишни сигнали добри индикатори на путу економске ефикасности. Та доктрина је највише спорна међу стручњацима, као и у односу на статистичку ефикасност, посебно ако се имају у виду динамички фактори. То сазнање се базира на томе да је економија жив организам који не може да функционише само у односу на тржиште, јер оно није перфектно па зато не може бити ни рационално.
- Најсложенија и најконтроверзнија област је политика условљавања, односно условљавање (conditionality) од стране Банке, посебно у остварењу „политике давања зајмова“ (policy-based loans). Политика условљености је термин новијег датума и односи се на зајмове који зависе од прихваћене политике Међународне банке и корисника зајмова.

Док је политика условљавања стварала презир, она није успела да генерише развој. Студије рађене у Светској банци и другде показале су, не само да условљавање није *осигурало* да се земље брже развијају него што би се могло наћи и доказати да то уопште делује. Добре политике се не могу купити. Постоји неколико разлога за неуспех условљавања. Најједноставнији се тиче и једног од основних појмова за економисте, тзв. фунгибилности, што се просто односи на чињеницу да новац који иде за једну сврху, ослобађа новац за другу; нето ефекат не мора да има ишта са намераваном сврхом. Чак и ако су наметнути услови који осигуравају да одређени зајам буде добро употребљен, зајам ослобађа средства на другој страни, која могу али не морају бити добро употребљена. Земља може имати пројекат за два путна правца, један који омогућује председнику да лакше стигне до своје виле, а други да омогући групи сељака да превезу своје производе до оближње луке. Земља може имати средства само за један од ова два пројекта. Банка може инсистирати да њен новац иде за пројекат који повећава доходак сиромашних у руралним срединама; али обезбеђујући тај новац, она омогућује влади да финансира други путни правац. Постојали су и други разлози зашто условљавање није повећало економски раст. У неким случајевима у питању су били погрешни услови: либерализација финањског тржишта у Кенији и фискална строгост у

Источној Азији су имали неповољне ефекте на те земље. У другим случајевима, начин на који је условљеност наметнута учинио је те услове политички неодрживим: када нова влада дође на власт они бивају напуштени. Такви услови се доживљавају као угрожавање суверенитета земље од стране колонијалне силе¹¹.

4. МЕЂУНАРОДНО УДРУЖЕЊЕ ЗА РАЗВОЈ (ИДА)

Међународно удружење за развој (International Development Association / IDA) настала је 1960. године као афилијација Међународне банке за обнову и развој, која је, заједно са Међународним монетарним фондом, настала 1944. године на бретонвудској конференцији. Те две организације заједно се од тада називају *Светском банком*, мада се често, непрецизно, под њом подразумева само изворна Међународна банка за обнову и развој.

Мотив за настанак ове међународне развојне институције је било то што средином педесетих година прошлог века многе сиромашне земље нису биле у стању да дођу до средстава за развој ни на финансијским тржиштима, па чак ни да користе средства која је по релативно повољним условима нудила Међународна банка за обнову и развој. То је било и време деколонизације у Африци, када се све већи број земаља ослобађао колонијалног јарма, али се тешка економска ситуација у тим сиромашним земљама исцеђеним од бруталне експлоатације задржала, а новоослобођене земље су биле без средстава за развој. До свести развијених земаља су тек су 1960. године допрли вапаји неразвијених, када је као израз те солидарности основана Међународно удружење за развој, које је те прве године по свом формирању одобрило релативно скромних, али за неразвијене земље драгоцених и по врло повољним условима позајмљених, 100 милиона долара, што је било омогућено јефтним изворима финансирања Удружења. Међународно удружење за развој свој кредитни потенцијал фомира из следећих извора: (1) оснивачким улозима земаља чланица којима је основана, (2) донаторским попуњавањем фонда сваке три године (до сада је било 15 таквих донаторских састанака), (3) специјалним донацијама појединих чланица или поклонима, (4) један мањи део средстава дотира Међународна банка за обнову и развој (5) ту су и средства која пристижу од раније одобрених зајмова које корисници отплаћују и акумулираног добитка (административни трошкови који се наплаћују корисницима користе се за оперативне трошкове

¹¹ Стиглиц, Ј. (2002), Противречности глобализације, ГМБ-х, Београд, стр. 58-59

Агенције, а ако разлика преостане – она је такође извор кредитног потенцијала). Дакле, за разлику од Међународне банке за обнову и развој која већи део средства која позајмљује корисницима прибавља се светских финансијских тржишта, *Међународно удружење за развој се углавном финансира донацијама од стране развијених земаља.*

Теоретски, зајмове могу добијати владе земаља-чланица, државне институције и приватна предузећа, али у пракси најчешће зајмове добијају владе земаља-чланица. Процедура за добијање зајмова и критеријуми за њихово добијање потпуно су исти као за добијање зајмова Међународне банке за обнову и развој. Осим тога, критеријуми су доста строги у погледу економске оправданости, платежне способности тражиоца зајма и висине ранга првенствено његовог развојног програма. Да ли ће неки пројекат бити финансиран од стране Међународне банке за обнову и развој или од стране Међународног удружења за развој – зависи само од релативног богатства или сиромаштва тражиоца зајма, а не од карактера пројекта¹².

Дакле, Међународно удружење за развој има две групе земаља-чланица. Прва група су развијене земље даваоци, а друга – земље у развоју, које су корисници кредита. Развијене земље су извршиле почетну уплату средстава од 28% утврђеног износа (и то 10% одмах, а 18% – у року од 30 дана), а остатак по 18% у четири годишње рате, све у злату и конвертибилним валутама. Земље у развоју су уплатиле само 10% у злату или конвертибилним валутама, док се 90% уплаћивало у националним валутама. За коришћење валута земаља у развоју била је потребна сагласност односне земље. Статутом Удружења био је предвиђен иницијални упис средстава у износу од 1 милијарде долара, а у дефиницији циљева записано је да Међународно удружење за развој врши финансирање разних развојних програма под условима много еластичнијим и које мање оптерећују платни биланс, него они по конвенционалним зајмовима, као и да њен рад значи допуну активности ИБРД. У току први пословне године Међународног удружења за развој, дато је кредита у износу од 101 милион долара. Сви су имали исте услове „рок отплате од 50 година без камате, са грејс периодом од 10 година, када се годишње отплаћивало по 1% главнице дуга у трајању од 10 година, а преосталих 30 година – по 3% годишње. За покриће трошкова плаћало се 3-4% годишње од износа коришћеног а још неотплаћеног кредита. Према томе, ови услови били су знатно

¹² Јовановски, Т. (2007), Оп. цит., стр. 531

повољнији од Банчаних. Банка као администратор Међународног удружења за развој примењивала је принцип одабирања пројеката за финансирање на бази спровођења здраве економске политике земаља којима се дају кредити. Међународно удружење за развој као посебно посебно правно лице са својим средствима је врло блиска Банци. Председник Светске банке је и председник Удружења, а исти извршни директори представљали су земље које су чланице Банке и Међународног удружења за развој. Заједничким управљањем смањују се трошкови, али се постиже ефикасније усклађивање политике и рада обе институције¹³. Дакле, IBRD и Међународно удружење за развој имају исто особље, користе исте просторије (седиште је у Вашингтону) и врше евалуацију пројеката по истим, релативно ригоризним стандардима

Сви кредити су се до 1987. године одобравали на 50 година, а тада је рок скраћен на 40 година за најмање развијене земље и 35 година за остале земље у развоју, са истим периодом чека као и раније – од 10 година. Камата на зајмове се не плаћа, али се до 1989. године плаћала провизија у износу од 0,75%. Учешће зајмова Удружења у финансирању пројеката је око 40%. Међународно удружење за развој не учествује у пословима кофинансирања и за њене кредите *није потребна државна гаранција*¹⁴. Уз то, она финансира оне пројекте где се не очекује непосредна добит, али значајно доприносе добробити људи и расту њиховог квалитета живота и животног стандарда. Управо је и сама суштина постојања ове међународне развојне институције да обезбеди изворе средстава за земље и активности (попут канала за наводњавање, саобраћајница и сл) по много повољнијим условима него што би саме земље то могле да обезбеде (а често не би уопште могле да обезбеде).

Од оснивања Агенције до данас дато је кредита и бесповратних кредита у вредности од 207 милијарди долара. Последњих година годишњи просек износи око 12 милијарди долара. Највећи део тих повољних средстава (преко 50% отишло је у Африку). Међународно удружење за развој је један од највећих извора средстава по повољним условима за 79 најсиромашнијих земаља у свету, од којих је 39 из Африке.

Недавно је у оквиру Заједничког програма ММФ-а и Светске банке о оквиру дуговања која су одржива (Joint IMF-World Bank debt sustainability framework), а за који је испред Светске банке задужено Међународно удружење за развој, развијен систем по којем се врши

¹³ Јововић, Д. (1997), Оп. цит., стр. 89

¹⁴ Јовановић Гавриловић, П. (2000), Оп. цит., стр. 227

процена од претњи које по државе могу настати од великог спољног дуга (популарно назван „семафор-систем“). Тако се државе сврставају у три категорије:

- најугроженије, „најсиромашније међу најсиромашнијима“ које имају највећу опасност од неодрживог спољног дуга, и које добију „црвено светло“ одобрава се 100% бесповратне помоћи
- средње-угрожене, које добијају „жуто светло“, којима се одобрава 50% бесповратне помоћи и 50% кредита по повољним условима и
- најмање угрожене, којима се даје „зелено светло“ и сврстане су у категорију оних које не добијају бесповратну помоћ, већ само повољне кредите.

Тај систем је уведен да би се додатно помогло најсиромашнијим земљама, а „систем семафора“ се односи само за земље испод прага сиромаштва, као и за оне земље које су чланови Међународног удружења за развој а нису чланови IBRD, док земље које су испод прага сиромаштва нису укључене у систем. Ако се зна да тренутно око 2,6 милијарди у свету живи са мање од 2 долара на дан и поред чињенице да су многе земље у последњих десетак-петнаест година оствариле привредни раст, онда је јасно да ће, на жалост, и даље бити пуно посла за Међународно удружење за развој.

5. МЕЂУНАРОДНА ФИНАНСИЈСКА КОРПОРАЦИЈА (IFC)

У земљама у развоју најважнији елемент за приватно предузетништво често недостаје. Комерцијалне банке нису у могућности да обезбеде дугорочне кредите за локална предузећа. Финансирање готово у потпуности престаје у време националне кризе. Предузећима мањка техничког know-how-a. Међународна финансијска корпорација обезбеђује својим клијентима оно што се не може обезбедити на другом месту – јединствени пакет производа и услуга који би требало да помогне локалним предузећима да брзо и одрживо увећају обим својих активности. То су кредити у *националним валутама*, што карактерише једино кредите Међународне финансијске корпорације. Такође, Међународна финансијска корпорација стално, и у кризним временима, нуди средства за дугорочно финансирању, а уз то и синдикализоване кредите и трансакције за финансијско реструктурирање. Ту је и „нефинансијска“ компонента коју ова међународна банка нуди, а огледа се у томе да је глобална експертиза на располагању

клијентима, како би им било омогућено да постану конкурентнији и стално побољшавају своје пословање¹⁵.

Управљачка структура Међународне финансијске корпорације састоји се од:

- Одбора гувернера који броји 24 чланова, од којих сваки располаже са онолико процената гласова колико процената капитала Међународне финансијске корпорације представља и
- Одбора директора, који чине исти директори који су већ при Међународној банци за обнову и развој, и који свакодневно оперативно руководе активностима Међународне финансијске корпорације.
- Да би били у конкуренцији за добијање средстава (елегибле) код Међународне финансијске корпорације, пројекти морају да задовољавају следеће услове:
 - да буду лоцирани у земљама-чланицама које се налазе на листи Међународне финансијске корпорације као земље у развоју,
 - да буду приватне (мада, изузетно, али врло ретко, Међународна финансијска корпорација одобрава и кредите државним предузећима, али само ако задовољавају све остале услове),
 - да имају будућност на тржишту или већ послују профитабилно,
 - да доприносе добробити локалне привреде и
 - да буду у складу са посебним еколошким стандардима које је прописала Међународна финансијска корпорација.

Од момента када подносилац захтева за финансирање од стране Међународне финансијске корпорације поднесе захтев па до коначног одобрења кредита и коришћења средстава, пројекат пролази кроз низ фаза. Оне су следеће:

- *подношење захтева за финансирање од стране Међународне финансијске корпорације (Application for IFC financing)*. Не постоји стандардни образац који се подноси Међународној финансијској корпорацији, али постоји устаљена процедура. Фирма која аплицира за кредит код Међународне финансијске корпорације подноси инвестициони предлог (инвестмент пропосал) – класичан пословни план, са свим елементима које бизнис-план иначе

¹⁵ ИФЦ (2009), Креатинг Оппортуниу – ИФЦ Аннуал Репорт 2008, Вашингтон, п. 30

садржи, што је први корак у процедури. После тог иницијалног контакта и прелиминарног прегледа инвестиционог предлога, Међународна финансијска корпорација најчешће захтева да подносилац захтева изради и поднесе комплетну студију изводљивости.

- *процена пројекта (project appraisal)*. У принципу предлог пројекта проверава трочлани тим одговоран за техничке, финансијске, економске и ефекте на животну средину који чине: стручњак са финансијским искуством у земљи у којој ће се финансирати пројекат, инжињер са релевантним техничким искуством и специјалиста за питања животне средине. У току процеса процене чланови тима на лицу места разговарају са менаџментом предузећа које се пријавило за финансирање и имају низ састанака са суфинансијерима пројекта. После повратка у Вашингтон чланови тима подносе извештај у централи и дају свој предлог вишим чиновницима Међународне финансијске корпорације. Ако је одлука виших чиновника позитивна, правна служба Међународне финансијске корпорације прави предлог уговора и остале правне документације.
- *јавно објављивање (public notification)*. Пре него што се предложена инвестиција поднесе Одбору директора Међународне финансијске корпорације на преглед, јавност се обавештава о главним елементима пројекта, укључујући и документе о утицају на животну средину.
- *преглед Одбора директора и одобравање пројекта (board review and approval)*. Пројекат се у овој фази званично подноси Одбору директора Међународне финансијске корпорације на преглед, који формално доноси одлуку да ли неки пројекат финансирати или не.
- *мобилизација ресурса (resource mobilization)*. Међународна финансијска корпорација се труди да охрабри и остале инвеститоре да учествују у финансирању пројекта.
- *потписивање докумената (legal commitment)*. Ако Одбор директора тако одобри, и ако су услови из дотадашњих преговора испуњени, Међународна финансијска корпорација, са једне стране, и предузеће корисник средстава, са друге стране потписују уговор, чиме се правно обавезују.
- *алоцирање средстава (disbursement of funds)*. Средства се алоцирају клијенту, како је потписано у уговору.

- *надгледање пројекта (project supervision)*. После алоцирања средстава, Међународна финансијска корпорација наставља да пажљиво надгледа ток инвестирања кроз повремене разговоре и састанке на лицу места са руководиоцима фирме која је добила кредит, као и кроз тромесечне извештаје које је корисник средстава обавезан да у току целог трајања пројекта подноси Међународној финансијској корпорацији. Осим овога, корисник је дужан да на крају фискалне године поднесе и финансијске извештаје, као и извештај независног ревизора.
- *затварање пројекта (closing)*. Када се инвестиција заврши (у случају кредита), или када Међународна финансијска корпорација прода свој удео (у случају куповине удела), онда она затвара своје књиге што се пројекта тиче, и онда је са аспекта Међународне финансијске корпорације пројекат окончан.

Фискалне 2009. године Међународна финансијска копорација одобрила је (потписала) 447 кредита у 103 земље, у вредности од преко 10,5 милијарди долара, за пројекте који су вредни 12,4 милијарди долара, који ће се реализовати у тој и наредним годинама, а 2009. године је по пројектима за претходни и ту годину исплатила корисницима готово 4 милијарди долара.

6. МУЛТИЛАТЕРАЛНА АГЕНЦИЈА ЗА ГАРАНТОВАЊЕ ИНВЕСТИЦИЈА (MIGA)

Мултилатерална агенција за гарантовање инвестиција (Multilateral Investment Guarantee Agency / MIGA) је најмлађа чланица Групације светске банке. Основана је 1988. године са задатком да охрабри капиталне токове ка земљама-чланицама Групације светске банке, нарочито оних мање развијених и у развоју, тако што ће гарантовати за инвестициона улагања у те земље против некомерцијалних (политичких) ризика.

Од свог формирања 1988. године Међународна агенција за гарантовање инвестиција издала је 952 гаранције за пројекте у 100 земаља у развоју и неразвијених земаља којима се гарантује за инвестиције у вредности од 20,9 милијарди доалара, од чега је 29,2% инвестиција, односно 7,3 милијарди у земљама које су квалификоване за помоћ Међународне агенције за развој, дакле у најсиромашнијим земљама света.

Помоћ Мултилатералне агенције за гарантовање инвестиција је драгоцена за земље у развоју и неразвијене земље, јер је

најкритичнији фактор за улагање у те земље управо нестабилност изазвана политичким ризиком. У том смислу ова организација помаже инвеститорима и онима који позајмљују новац за пројекте у тим земљама. Сви држављани земаља које су чланице Мултилатералне агенције за гарантовање инвестиција, али нису држављани земље у којој би да инвестирају (а у изузетним случајевима чак и они) су подобни (елегибле) за добијање гаранција. Када је пројекат узет у разматрање покривен је, између осталих, и од следећих ризика:

- *од рестрикција везаних за националну валуту (неконвертибилност валуте и ограничења трансфера).* Овим се покривају губици који би могли настати од немогућности инвеститора да легално претвори локалну валуту (од капитала, камате, главнице и друго) у страну валуту. Постоји могућност да се блокирана национална валута једноставно уплати Мултилатералној агенцији за гарантовање инвестиција, а да се од ње добије страна валута по фер курсу. Не покривају се депресијација локалне валуте
- *од експропријације,*
- *од ратова и цивилних немира (што укључује и револуције, саботаже и тероризам).*

И то није све. Гаранције Мултилатералне агенције за гарантовање инвестиција нуде много више од самог осигурања политичког ризика, већ ова организација посредује у евентуалним споровима који могу настати, труди се да инвеститор добије додатне позајмице од банака, обезбеђује помоћ својих стручњака који су упознати са начином пословања у тој земљи итд.

Трајање покрића је до 15 година, а у зависности од природе пројекта може да буде и до 20 година. Мултилатерална агенција не може да повуче гаранцију коју је једном дала. Инвеститори могу изабати један од пет облика гаранција. Инвестиције у власништво могу бити покривене са износом до 90%, а позајмице чак и до 95%, за улагања до 200 милина долара. Важност ове међународне финансијске институције је што омогућава коришћење инструмената осигурања који су широко присутни у развијеним земљама, али без њеног учешћа нису присутни у земљама у развоју ни нарочито у неразвијеним земљама.

7. МЕЂУНАРОДНИ ЦЕНТАР ЗА РЕШАВАЊЕ ИНВЕСТИЦИОНИХ СПОРОВА (ICSID)

Главни циљ Међународног центра за решавање инвестиционих спорова (International Centre for Settlement of Investment Disputes) је да обезбеди просторије за арбитражу (а некада успева и да помогне да ситуација прерасте у медијацију) приликом решавањ инвестиционих спорова. Настао је на основу мултилатералног споразума који је потекао од извршних директора Међународне банке за обнову и развој 1965. године, а који је ступио на снагу 1966. године.

Међународни центар за решавање инвестиционих спорова је водећи светски форум за арбитражно решавање инвестиционих спорова, ту област која је дуго кочила развој међународне трговине и финансија. Више од 140 земаља је потписало Конвенцију о решавању спорова и чланови су овог форума. Од оснивања решено је 195 трговинских спорова, а 137 је у фази решавања.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бјелица, В., (2001), *Финансије – пракса*, Будућност и Стулос, Нови Сад,
2. Гргић, М., и В. Билас (2008), *Међународна економија*, Ларес плус, Загреб,
3. IFC, (2009), *Creating Opportunity – IFC Annual Report 2008*, Washington,
4. Јовановић Гавриловић, П., (2000), *Међународно пословно финансирање*, Економски факултет, Београд,
5. Јовановски, Т., (2007), *Међународни финанси*, Еуро-Мак Компани, Скопје,
6. Јововић, Д., (1997), *Међународне финансијске институције – Положај и интереси СР Југославије*, Међународна политика и Службени лист СРЈ, Београд,
7. Капор, П., (2007), *Банкарство са основама банкарског пословања и међународним банкарством*, Мегатренд универзитет, Београд,
8. Миленковић, И., (2009), *ММФ, Групација светске банке и Србија*, Банкарство, бр. 3-4, Београд,
9. Стиглиц, Ј., (2002), *Противречности глобализације*, ГМВ-х, Београд.